

Stratejik ve Sosyal Arařtırmalar Dergisi

ISSN: 2587-2621

Volume 4 Issue 2, July 2020

Makale Gönderim Tarihi: 10.03.2020

Makale Kabul Tarihi: 13.06.2020

DOI: 10.30692/sisad.701696

**DOLARİZASYON OLGUSU: 2008 FİNANSAL KRİZİNDEN SONRA
TÜRKİYE’DE DOLARİZASYON İNCELEMESİ**

*Dollarization Phenomenon: Dollarization Review in Turkey
After the 2008 Financial Crisis*

Gencay KARAKAYA

Dr. Öğr. Üyesi

İstanbul Ticaret Üniversitesi, İşletme Fakültesi, Uluslararası Ticaret Lisans Programı

ORCID ID: 0000-0002-2662-6031

gkarakaya@ticaret.edu.tr

Yemilhan KAROĞLU

Yüksek Lisans Öğrencisi

İstanbul Ticaret Üniversitesi, Dış Ticaret Enstitüsü

ORCID ID: 0000-0001-8165-1435

yemilhankaroglu@gmail.com

Özet: Bu çalışmanın amacı dolarizasyon kavramı hakkında detaylı bilgiler vererek, özellikle Türkiye’de son yıllarda etkisini artıran dolarizasyon etmenleri açıklamak ve 2008 finansal ekonomik krizinden sonra ortaya çıkan ortamda Türkiye’nin dolarizasyon pozisyonlarını detaylarıyla birlikte incelemektir. Dünya ekonomilerinde belirsizliklerin arttığı kriz dönemlerinde ismi daha çok anılmaya başlayan dolarizasyon, küresel ekonomide finansal krizlerin ortaya çıkmasıyla daha da ilgi çekici bir hal almıştır.

Dolarizasyon en yalın haliyle bugünün finansal dünyasında kendisine güvenilen yabancı para birimleri üzerinden finansal işlemlerini gerçekleştirmek olarak tanımlanabilir. Bu duruma sebep olan önemli bir faktör olarak, finansal krizlerden sonra genellikle ortaya çıkan enflasyonist baskının hane halkı üzerindeki olumsuz etkisidir. Hane halkının bu duruma çözüm sağlanmasını amaçlayarak, finansal istikrarı sağlamak adına güven duyulan yabancı para birimlerine yönelmesi ve özellikle ithal ürünlerin fiyatlarının doğrudan yabancı para birimleri üzerinden belirlenmesiyle ortaya çıkan zincirleme bir süreçtir. Çalışmada, enflasyon ile dolarizasyon olgusu karşılaştırmalı olarak incelenecek ve dolarizasyonun hane halkı üzerindeki finansal etkisinin sonuçları ortaya koyulacaktır.

Anahtar kelimeler: Dolarizasyon, Yabancı Paralar, Finansal Krizler, Enflasyon

Abstract: The purpose of this study is to give detailed information about the concept of dollarization and especially explain dollarization effects on latest year in Turkey. In addition, this study examine dollarization pozitions after 2008 financial crisis with details. The concept which more remembered in financial crisis times is dollarization and also this concept was getting more and more interesting. Dollarization, in its simplest form, can be defined as performing financial transactions in foreign currencies that are trusted in today's financial world. An important factor causing this situation is the negative effect of inflationary pressure on households, which usually occurs after financial crises. It is a process that aims to provide a solution to this situation by directing households to foreign currencies in order to ensure financial stability and especially by determining the prices of imported products directly in foreign currencies. In the study, the phenomenon of inflation and dollarization will be examined comparatively and the results of the financial impact of dollarization on the household will be revealed.

Keywords: Dollarization, Foreign Currencies, Financial Crisis, Inflation

GİRİŞ

2017 ve 2018 yıllarında dünya, “Liberalizm” ilkesinin genel öğretilere karşı olan bir duruş ortaya koymuştur. İkinci Dünya Savaşı’ndan sonra ortaya çıkan tek kutuplu dünya düzeni, gelişmekte olan ülkelerin kendi hikâyelerini yeniden yazmaya başlamasıyla birlikte çok kutuplu yeni bir dünya düzenine bırakmıştır. Bu yeni düzen, ekonomik kalkınma için yeni koşullar ortaya sunmuş ve iki dönem arası geçişlerde ekonomik gücü elinde tutan devletler, bu güç merkezinden ayrılmamak için stratejik ortaklarına dahi zor günler yaşatmakta, pastadan pay almak isteyen gelişmekte olan ülkelerin sesi ise daha gür çıkmaktadır. Son yıllarda ülkemizde ve diğer bazı gelişmekte olan ülkelerde ortaya çıkan bu güç mücadelesi, özellikle ithalata bağımlı olan ülkelerde yerli para birimlerinde kırılabilirlikleri artırmaktadır.

Bunların yanı sıra finansal kurumların da kar maksimize etmek amacıyla çeşitli beklentilerle serbest piyasalarda spekülasyon hareketlerinde bulunması, ulusal para birimleri için risk teşkil etmektedir. Bu bağlamda küresel para birimi koltuğuna çok zahmetli çabalarla oturulmuş Amerikan Doları, dolarizasyon terimine adını vermiştir. Uluslararası fonların serbest bir şekilde gezdiği piyasalarda bu fonların hareketleri, dolarizasyona doğrudan veya dolaylı olarak, sebebiyet vermektedir. Gelişmekte olan ülkelerin ulusal para birimi stratejileri ekseninde dolarizasyona karşı birtakım politikalar benimsenmiştir.

Çalışmanın amacı, dolarizasyon olgusunu açıklayarak, 2008 finansal krizi sonrasında ortaya çıkan düzende Türkiye’ye yıllık periyotlarda mevcut etkisini ortaya koymak ve Türkiye’de bu dönemde mevcut döviz kuru, enflasyon ve Hofstede Insights tarafından ortaya konan kültür skorları ile ilişkisini ortaya koymaktır. Gelişmekte olan ülkelerin ekonomik istikrarı açısından önemli bir belirleyici olan hanehalkının toplam mevduat tutarının içerisinde bulunan döviz tevdiat hesaplarında ki miktar, ayrı bir kalemde çalışmada incelenmiş olup, enflasyon ve döviz kurları ile ilişkilendirilmiştir.

Bu çalışmanın Türkiye ile ilgili diğer çalışmalardan farkı ise Hofstede Insights tarafından belirlenen kültür skorları ile de eşleştirilmesidir.

Para, en basit tanımıyla satın alma gücü olan bir kâğıt parçasıdır. Paraya bu satın alma gücünü veren şey ise yasalar ve çeşitli belirleyicilerdir. Paranın fonksiyonlarına baktığımızda ise klasik işlevleri olan hesap birimi olması, değişim aracı olarak kullanılması ve değer saklama aracı olması, bunların yanında modern işlevleri olan iktisadi faaliyetleri değiştirme özelliği, gelirleri yeniden dağıtma özelliği ve paranın nüfuz sağlama aracı olarak kullanılması bu fonksiyonlar arasındadır (Yalta, 2011, s. 63). Dolarizasyon olgusunu doğrudan ilgilendiren fonksiyonların yanı sıra, etkisi daha düşük olan fonksiyonları da mevcuttur.

Dolarizasyon, başka bir ülkenin yerel para biriminin yerli para birimi karşılığında veya buna ek olarak kullanılmasına denir ve günümüz küresel ekonomisinde oldukça yaygın bir durumdur. Dolarizasyon terimi ise Amerikan Dolarından sonra ortaya çıkmıştır. Dolarizasyon denilmesindeki asıl sebep ise doların geleneksel olarak en çok tercih edilen değişim birimi olmasından kaynaklanmaktadır. Gerçek anlamıyla dolarizasyon ise başka bir ülkenin para biriminin (ABD doları olmasa dahi) yerel para birimine ek veya onun yerine kullanılmasıdır.

Amerikan Doları, dünya ticaretinde en çok kullanılan para birimi olmayı çok uzun bir süre altın karşılığı olması sayesinde başardı. Kağıt paranın Çin’de başlayan serüveni, ardından Altın Standardı Sistemi’ne geçildikten sonra dönemde İngilizlerin çeşitli alanlardaki üstünlükleri sebebiyle İngiliz Sterlin’i 19. Yüzyılda ticarete yaygın olarak kullanıldı.

Birinci Dünya Savaşı’ndan sonra ise yoğunlaşan altın talebi ile birlikte İngiltere, Altın Standardı Sistemi’nden çıktı. ABD ise o dönem ekonomik yapısıyla beraber Amerikan Dolar’ını sistemin içerisinde tuttu ve doların altın karşılığı olarak 1 ons = 35 Dolar olarak belirlendi (Igwe, 2018, s.112). Tüm para birimlerinin altın karşılığını yitirmesi ve doların altın karşılığı olan tek para birimi olarak kalması, dünyada dolar rezervleri üzerinde ciddi artışlara sebep oldu.

Doların altın karşılığı belirli olduğu için insanlar altın ticaretinde de altın birim hesaplamalarında doları kullanmaya başladılar. Sistem öyle bir duruma geldi ki, ülkeler kendi paralarının değerlerini de altın karşılığı olduğu için dolara göre değerlediler.1940’lara gelindiğinde ise Amerika dünya altın rezervinin yaklaşık yüzde 75’ine sahip oldu (IMF, World Currency Composition).

Amerika için oldukça maliyetli geçen Vietnam savaşına kadar sistem aynı şekilde işlemeye devam etti fakat savaş maliyetlerini karşılamakta zorlanan ABD, Altın Standart Sistemi’ne uygun olmayarak karşılığı olmayan dolarları piyasaya sürmek zorunda kaldı. Savaşla beraber dolar miktarı dünya genelinde ciddi artışlar gösterdi ve dolar küresel para olma yolunda son adımını atmış oldu. Bretton Woods ikizleri Dünya Bankası ve Uluslararası Para Fonu doların tüm dünyada evrensel para birimi olması adına yoğun çalışmalar yaptılar. FED’e göre Amerikan Doları küresel anlamda en çok ticaret hacmine sahip para birimidir.

Günlük ortalama 2,2 trilyonluk işlem hacmine sahip olan Amerikan Doları’nın bu popülerliğinin sebebi olarak ABD’nin dünyanın en büyük ekonomisi olması ve uluslararası ticarete güç odağı olarak bulunması oldukça etkilidir. Amerikan Doları, merkezi ve ticari bankalar tarafından uluslararası işlemler ve yatırım amacıyla elde tutulan dünyanın birincil yedek para birimidir. Dünya döviz rezervlerinin yaklaşık yüzde 62’si dolar rezervidir (IMF, World Currency Composition). Bu sıralamayı yaklaşık yüzde 20’lik payı ile Euro izlemektedir.

1. Tam Dolarizasyonun Kavramsal Boyutu ve Nedenleri

Yabancı para birimlerinin kullanım oranlarının belirleyen en önemli etmen, uluslararası ticarete kullanım oranlarıdır. Para birimi ticaret işlemlerinde ne kadar kullanılırsa, dünya genelinde ulaşımı kolaylaşır ve para birimi üzerinde daha aktif bir arz-talep oluşur. Altın, petrol ve bakır dahi olmak üzere birçok ürünün değeri dolar üzerinden fiyatlandırılmaktadır. Doların değeri temel

olarak ABD’nin ekonomik performansından ve emtia talebinden etkilenirken, resmi olarak ya da fiili para birimi şeklinde dolar kullanan diğer ülkelerin ekonomik performansındaki dalgalanmalarda doların değerini etkileyebilmektedir. Bu noktada “Tam Dolarizasyon” ve “Kısmi Dolarizasyon” kavramlarıyla karşılaşmaktayız.

Tam dolarizasyon bir ülkenin kendi mevcut para biriminin kullanımını bırakıp, başka bir ülkeye ait olan para birimini resmi ödeme aracı olarak kullanmasıdır. Ülkenin ekonomik anlamda risklerini azaltmak için kullanılan bu yöntem, devalüasyon, enflasyon, genel maliyetleri azaltma amaçları güder. Uluslararası sisteme tam entegrasyon sağlanmasına aracılık eden tam dolarizasyon, olumsuz anlamda ise ülkelere kendi para ve kur politikalarını kaybettirir.

Ödemeler dengesinde verilen açıkların kapatılması noktasında bir de kur farkı maliyetine katlanmak istemeyen ülkeler, seçtikleri bu yöntemle riskleri azaltacağını umarlar. Fakat olası tehlikeli durumlarda Merkez Bankaları işlevsizleşen bu devletler, dışarıya karşı nispeten savunmasız bir konumda bulunmaktadır. Bütün bunlara ek olarak politik istikrarsızlık, ulusal güvenlik tehlikeleri, büyüyen bir gelir adaletsizliği, sosyal huzursuzluk ve diğer bazı sosyo-ekonomik olumsuz etkileri olabilmektedir.

Kısmi dolarizasyon kavramı ise bir ülkede mevcut finansal kesimlerin, döviz kuru istikrarsızlığı, zayıf kurumsal yapı, politik belirsizlik, yüksek enflasyon beklentisinin varlığı gibi sebeplerle ulusal para cinsinden varlıklar yerine yabancı para cinsinden varlıkları seçmesiyle ortaya çıkan süreçtir. Dolarizasyon mevcut bu sebeplerin bir sonucudur ve genel yönelim enflasyondan korunmak maksadıyla yabancı para biriminin değer biriktirme aracı olarak kullanılmasıdır.

Fakat zaman içerisinde yüksek enflasyondan kaçınılamaz ise sürekli enflasyon durumunda yabancı para sadece değer biriktirme değil, aynı zamanda bir ölçü birimi olarak da piyasada yer alır. Entegrasyonu yüksek bir dünya düzeninde özellikle dış ticaret açığı veren ülkelerde döviz kurunun oynaklığı, ithalat ve ihracatçılar yapanlarda kur farkı kaynaklı bir takım maliyet artışlarına yol açabilmektedir. Ekonomik birimler, kur riskini azaltmak için öngörebildikleri bir noktada ödemeleri veya çeşitli taahhütlerini yerine getirebilmek için yükümlülüklerini de yabancı para birimleri üzerinden gerçekleştirirler. Bu yükümlülük dolarizasyonu ile mevcut olan varlıkların enflasyon korkusu sebebiyle yabancı para birimlerinde tutulması yönelimine finansal dolarizasyon denir.

1.1. Tam Dolarizasyon

Ülkenin finansal sisteminde ciddi bir orana sahip ve finansal şubeler tarafından güven duyulan yabancı bir paranın yasal ödeme aracı olarak ilan edilmesidir. Tam dolarizasyon ve döviz kuru riski, enflasyon ve faiz oranları yasal ödeme aracı olarak ilan edilen ülke parasına yakınsamaktadır. Ayrıca, işlem maliyetlerinin azalmasıyla birlikte ticarete ve dolayısıyla global ekonomilerde entegrasyonda artış yaşanmaktadır. Buna karşılık, tam dolarizasyonu kabul eden ülkeler para politikası bağımsızlığını gönüllü olarak bırakmaktadırlar. Bu durum ülke ekonomileri için risk teşkil etmektedir ve entegrasyon anlamında sağlanan faydanın yanında böyle bir tehdidin varlığı da unutulmamalıdır.

1.2. Kısmi Dolarizasyon

Kamu dahil olmak üzere ekonomideki aktörlerin portföylerinin bir kısmını, nakitte dahil olmak üzere, yabancı para varlıklar cinsinden tutmaları veya özel sektör ve kamunun yabancı para cinsinden varlık ve yükümlülükleri sahip olma durumunu ifade eder. Kısmi dolarizasyona izin veren ülkelerde sermaye kaçıışı engellenmekte ve dolayısıyla yerleşiklerin tasarruflarının yurt içi finansal sistemde kalması teşvik edilmektedir. Kısmi dolarizasyon da kendi içinde para ikamesi, varlık ikamesi, yükümlülük dolarizasyonu ve finansal dolarizasyon olmak üzere dört türe ayrılır.

1.2.1. Para İkamesi

Ekonomide mevcut olan aktörlerin kendi yönelimleriyle paranın ödeme aracı fonksiyonunu yerli paradan yabancı paraya tercih etmeleri pozisyonu para ikamesi olarak isimlendirilmektedir. Para ikamesi, yurt içinde ulusal para cinsinden varlıkların yüksek enflasyon nedeniyle satın alma güçlerinin azalması ve ülke içerisi ile yabancı ülkeler arasındaki enflasyon farkının açılması sonucunda ortaya çıkar. Ekonomide oluşan para ikamesi sorunu Gresham Kanunu'nun tersine çalışması durumu olarak tespit edip, iyi paranın kötü parayı kovması olarak nitelendirilir(İlker, 2007, s.4).

1.2.2. Varlık İkamesi

Varlık ikamesi, yabancı paranın değer saklama aracı olarak kullanılmasıdır(Serdengeçti, 2005). Varlık ikamesinde, hem döviz varlığından beklenen faiz hem de ulusal paranın değer kaybetmesi ile elde edilmesi beklenen getiri mühimdir. Bu bağlamda, görece faizler yabancı para cinsi yatırım araçları lehine yüksek olduğunda ve ulusal paranın değer kaybetmesi beklendiğinde varlık ikamesine eğilim gerçekleşir. Genelde dolarizasyonun ilk aşamasının, yabancı para cinsinden varlıkların değer biriktirme aracı olarak kullanılmaya başlanması olan "varlık ikamesi" şeklinde geliştiği, yüksek enflasyonun kronik bir hal alması ile beraber de para ikamesine dönüştüğü görülmektedir. (Armas, A. ve Webb, R. , 2003)

1.2.3. Yükümlülük Dolarizasyonu

Bankacılık sektörü, Hazine ve firmalar da dahil olmak üzere tüm ekonomik birimlerin yabancı para cinsi yükümlülükleri olması durumu ise yükümlülük dolarizasyonu olarak adlandırılmaktadır. Ekonomik birimlerin yabancı para cinsinden yükümlülüklerinin olmasına karşın yeterli yabancı para varlıklara sahip olmamaları durumunda döviz kuru hareketlerine duyarlılığını artırmaktadır.(İlker, 2007, s.5)

1.2.4. Finansal Dolarizasyon

Finansal dolarizasyon birden fazla dolarizasyon türünün bir araya gelmiş halidir. Bu bağlamda hem varlık dolarizasyonunun hem de yükümlülük dolarizasyonunun bir arada görülmesiyle oluşur. Bu vaziyet, finansal şubelerin genelinin bilançolarında ağırlıklı olarak, yabancı para cinsi hem varlık hem de yükümlülük göstermelerini durumunu ifade eder.

2. Dolarizasyonun Diğer Ekonomik Olgularla İlişkisi

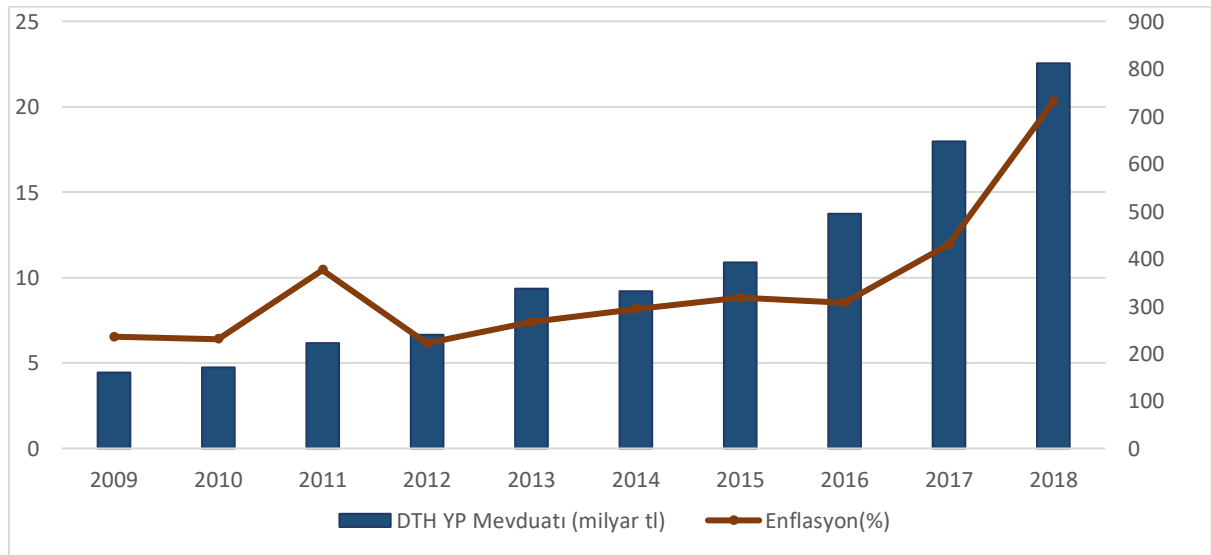
Dolarizasyon kavramının neden gerçekleştiğini anlayabilmemiz için, uluslararası sistemi incelememiz gerekir. Devlet ile finans sektörü arasında ilişkilerin en minimuma indiği nokta, finansal krizlerdir. Bretton Woods sisteminin getirdiği Dünya Bankası ve Uluslararası Para Fonu gibi kurumların bulunduğu ilk dönemlerde yaşanan finansal kriz miktarı, uluslararası sermayenin serbestçe dolaştığı ve denetim mekanizmalarının rolünün sınırlandırıldığı neo liberal dönemde gerçekleşen kriz miktarından çok daha fazladır.

Bu bağlamda, finansal krizlerin temel problemi finansal mimaride aranmalıdır (Tatlıyer, 2018, s.76). Çünkü dolarizasyonun en önemli gerekçelerinden birisi güvendir ve güven, piyasa oyuncuları için oldukça önemli bir olgudur. Güven, soyut bir kavram olmakla birlikte korku, çekinme ve kuşku duymadan itimat etmektir. Ekonomide güven ise çeşitli stabilizasyon çalışmalarının sonucunda ortaya çıkabilecek bir olgudur. Piyasa oyuncuları, portfolyo sepetlerinde olabilecek potansiyel riskleri en aza indirecek, güven duyacakları finans ürünleri ile doldurmak isteyeceklerdir. Hane halkı dahi tüm kesimler, mevcut birikimlerini koruma içgüdüleriyle eğer ulusal para birimine mevcut ortamda güven duymuyorsa, yerli para birimini yabancı para birimleri ile ikame eder.

Bununla birlikte, uluslararası sistem içerisinde eğer yerli para birimi, dünya ticaretinde kabul gören bir rezerv para değilse, bahsi geçen ülkelerin ve ülke içerisinde mevcut bulunan gerçek ve tüzel kişilerin döviz ihtiyacı ortaya çıkar. İthalata bağımlı olan ülkeler ise ticari ilişki içerisinde olduğu ülkelere dövizle borçlanırlar. Bu noktada ödemeler bilançosunda açık veren ülkelerin döviz ihtiyacı artacak ve bu sürecin kronik hale gelmesi sonucunda ülkeler döviz rezervlerini olası durumlara karşı kuvvetlendirmek zorunda kalacaktır. Bu kısır döngü içerisinde ithalatçı firmalarında dış ticaret açığı veren bir ülkede bulunmaları, ithalatçılar için kur riskini ortaya çıkaracak ve firmalar bile ellerinden geldiğince dövize sahip olmaya çalışacaktır. Bunlara ek olarak serbest piyasa modelinde devletin sermaye hareketleri üzerinde uyguladığı minimum denetim stratejisinin sağladığı fayda, serbestleşmenin maliyetiyle karşılaştırılmalıdır (Chang ve Gabel, 2016, s.208).

2.1. Dolarizasyon ve Enflasyon İlişkisi

Grafik 1. 2009-2018 Yılları Arasında Türkiye’de DTHYP ve Enflasyon

Kaynak: TCMB

Uluslararası ticaretin son halkası olan nihai tüketiciler, satıcıların fiyatları ulusal para biriminden belirlemede enflasyonist baskılar sonucu sorunlar yaşamaya başlaması ve sundukları ürünleri/hizmetleri yabancı para birimleri ile piyasa fiyatlarını belirlemeleri sonucunda dolarizasyonun yeni bir boyutuyla karşılaşılır. Dolarizasyonun bu noktasında firmalar, kur riskine çok kısa süreler için bile olsa katlanmak istemezler ve tüketicilere yabancı para birimleri üzerinden fiyat biçerler, bu noktada enflasyonist etki ile fiyatlarda artış gözlenirken, tüketicinin satın alma gücü ise azalma eğilimindedir.

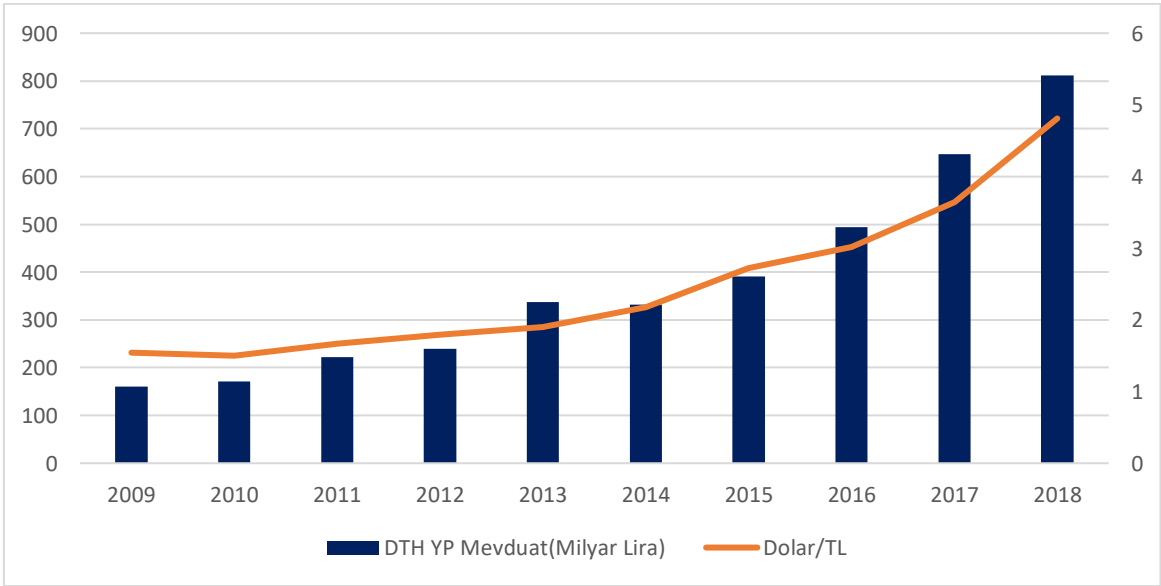
Bu durumda şu çıkarımı yapabiliriz; dolarizasyon tüketicilerde mevcut standartlarını kaybetmeye başladıkları anda ortaya çıkar. Toplam mevduat içerisindeki yabancı para miktarını pozitif, mevduatta bulunan yerli para birimlerini ise genellikle negatif etkileyen yüksek enflasyon kavramına bu noktada değinmeliyiz. Yüksek enflasyonun bulunduğu ülkelerde, piyasa oyuncuları satın alma güçlerini kaybetmemek ve olumsuz olarak gelişen tabloyu engellemek için çeşitli enstrümanlarla dengeyi sağlamaya çalışırlar.

Bu bağlamda, yabancı para birimleri ise kolay ulaşılabilirlikleri, dünya rezervi olmaları, gibi çeşitli sebeplerle aktörler tarafından sığınak olarak görülürler. Bu duruma örnek olarak Grafik 1’de Türkiye’de son 10 yıllık enflasyon verileri ile döviz tevdiat hesaplarında bulunan mevduatı karşılaştırsak; enflasyonun yükselmesi ile hesaplarda bulunan yabancı para miktarının benzer hareketler gösterdiği söylenebilir.

Dolarizasyon sürecinde enflasyon elbette ki tek ölçü değildir, fakat etkisi bakımından önemli bir belirleyicidir. Enflasyon, hanehalkının doğrudan yönelim hareketlerini etkilediği için dolarizasyon sürecinin içerisindeki davranışsal eğilimleri de gözlemleyebilmemizi sağlamaktadır. Kitleler tarafından bu reaksiyonlar her zaman anlık olarak çeşitli sebeplerle alınmayabilir, fakat zaman içerisinde piyasa aktörleri gerekli reaksiyonu gösterir. Buna ek olarak, aktörlerin karar alma süreçlerinde ekstrem durumlar haricinde ihtiyatlı davranmaya çalıştığı çıkarımı da yapılabilir.

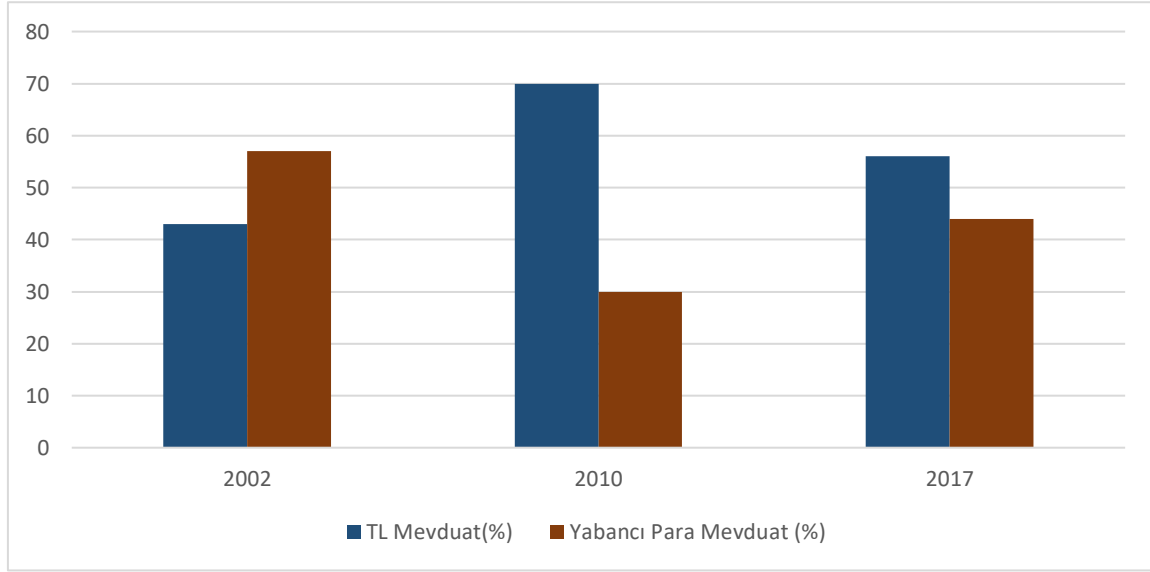
2.2. Dolarizasyonun Döviz Kurları ile İlişkisi

Grafik 2. DTHYP Mevduat (Milyar Lira) / USD-TL Kuru Yıllık Ortalama

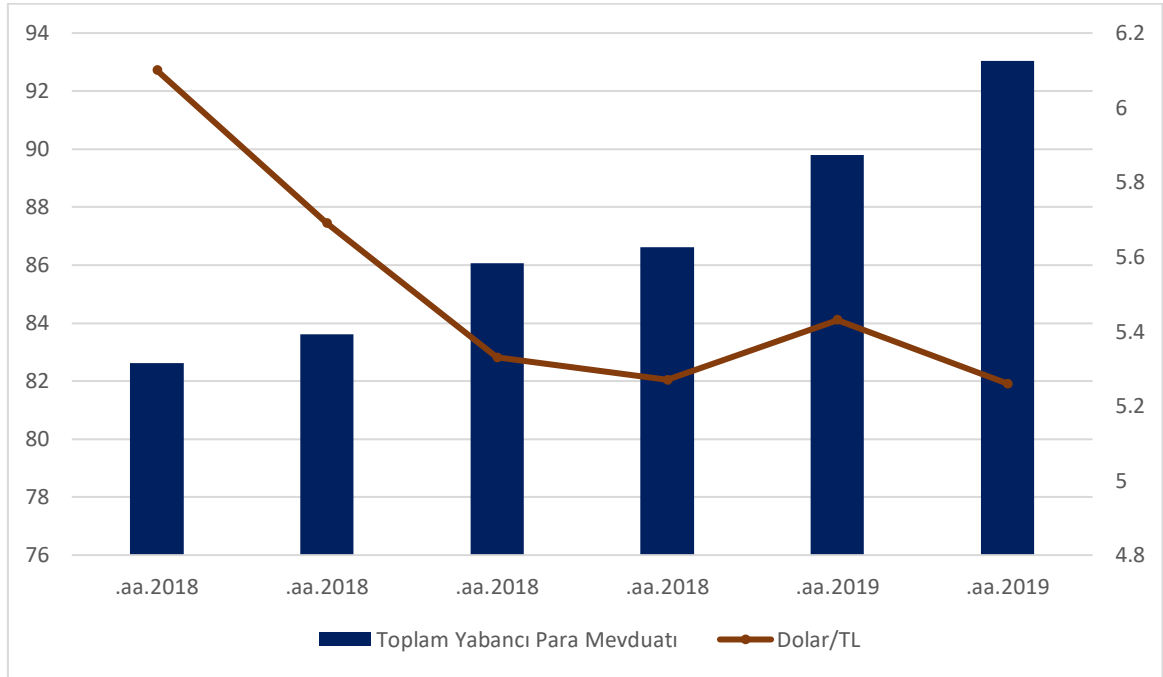
Kaynak: TCMB

Türkiye’de özellikle son üç yıllık süreçte döviz kurunda ani hareketler gözlenmektedir. Ayrıca Grafik 2’de verilen yıllık ortalama bazında döviz kurlarında 2014’den 2018’e kadar olan süreçte sürekli artış gözlenmekte ve yabancı para birimleri Türk Lirası karşısında değer kazanmaktadır. Dolarizasyon sürecinin önemli etkenlerinden olan ulusal paranın sürekli değer kaybetmesi durumu, döviz tevdiat hesaplarında mevcut bulunan yabancı para mevduatlarında da ciddi artışlara sebebiyet vermiştir.

Grafik 3. Toplam Mevduat İçerisine TL ve TP Mevduat Payları- Türkiye

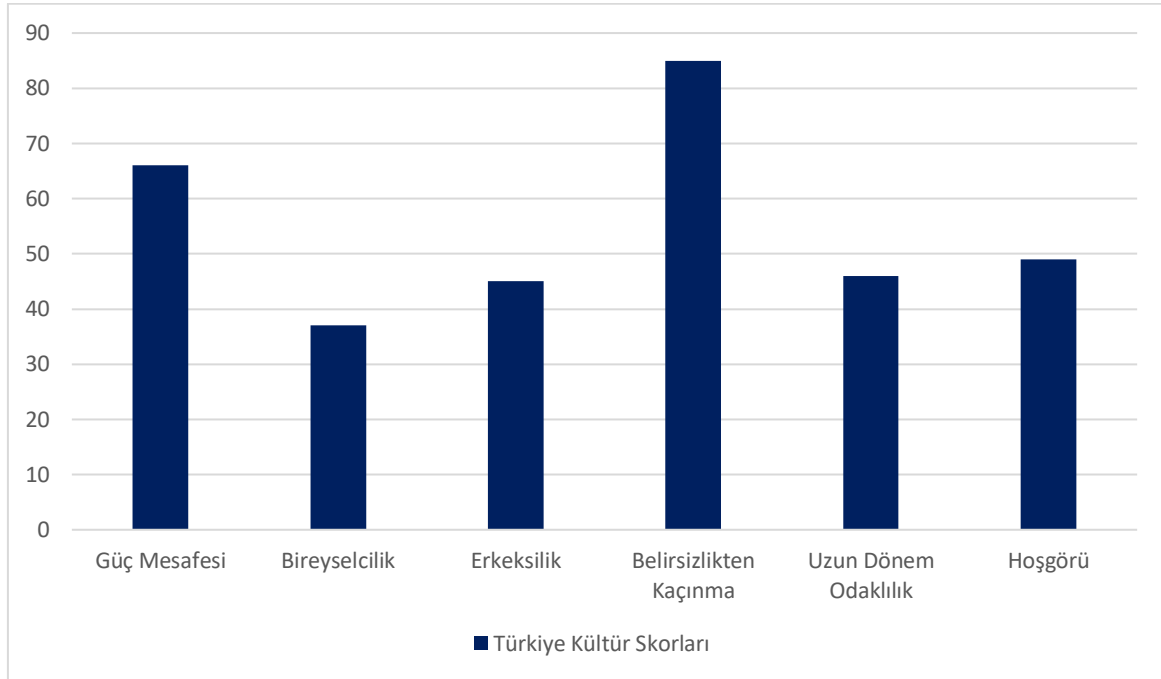
Kaynak: TCMB

Toplam mevduat içerisinde TL mevduatlarının payının en düşük seviyede olduğu 2002 senesinde 2001 krizinin etkisinin olduğunu gözlemleyebiliyoruz. Çünkü krizler, genel piyasa ortamında güvene ağır tahribatlar vermektedir. 2010 yılında ise krizin gelişmiş ülkeler ekseninde olması ile 2010 yılında küresel para fonlarının Türkiye ve benzeri gelişmekte olan ülkelere yönelmeye başlamış ve bu ülkelerde finansman açısından bir rahatlama sağlamıştır. 2010'da oluşturulan pozitif iklim, izlenen doğru politikalar ve politik belirsizliklerin olmadığı bir ortamda TL mevduatlarının toplam mevduat içerisindeki oranı yüzde 70'e ulaşmıştır.

Grafik 4. Dönem Aralıklı Dolarizasyon Göstergesi**Kaynak: TCMB**

Grafik 4’de incelenen durum, Türk Lirası’nın Amerikan Doları’na karşı değer kazandığı bir dönemde piyasa oyuncularının hamlelerini inceleyebilmemiz için seçilmiş olan bir durumdur. 10 Ekim 2018’de kur grafik içerisinde ilerleyen tarihlerle beraber düşüş eğilimi içerisine girince, hane halkı dövize yönelmiş ve yabancı para mevduatlarında döviz kuru ile ağırlıklı olarak ters orantılı bir eğilim gözlenmiştir.

Buradan çıkarımla, döviz kuru gerilerken; döviz tevdiat hesaplarındaki yabancı para miktarlarında artış olması, dolarizasyon psikolojisinin topluma nüfuz ettiği ve gerçek/tüzel kişilerin çeşitli arbitraj faaliyetleri aracılığıyla beklentilerini Türk Lirası’nın karşısında konumlandıkları söylenebilir. Gerçek ve tüzel kişilerin gelecek beklentilerinin varlığı, bu örnekte net bir şekilde piyasa aktörlerinin döviz düşüşlerini uzun vadeli de olsa bir alım fırsatı olarak gördüğü çıkarımı yapılabilir.

Grafik 5. Türkiye Kültür Skorları

Kaynak: Hofstede Insights

Ekonomi üzerinde kitlelerin davranışsal eğilimleri belirleyici olmaktadır. Mobilizasyonu yüksek bir kitle hareketi, piyasalarda büyük dalgalar yaratabilir. Bu büyük dalgalar kimi zaman yıkıcı etkilerle piyasalarda tsunami etkisi gösterir. Bir ülkede finansal krizlerin gerçekleşebilmesi o ülkenin finansal varlıklarını elinde bulunduran aktörlerin söz konusu varlıklarını göreceli olarak hızlı bir şekilde elden çıkarmaları gerekmektedir. Bu bağlamda piyasa aktörlerinde bir finansal kriz beklentisi oluşmuşsa, finansal yatırımcılar büyük satış dalgasını kaçırmamak ve zarardan korunmak için ilgili ülkenin finansal varlıklarını satarak o ülkeden çıkmak isteyebileceklerdir. Bu tarz eğilimler diğer oyuncu gruplarında da gözlenecek ve ortaya bir finansal kaos ve sonucunda ise finansal kriz ortaya çıkacaktır (Tatlıyer, 2018, s.76).

Buradan çıkarımla, Grafik 5’te yurtiçi yerleşiklerin hareketlerini anlayabilmemiz için kültür güzel bir turnusoldur. Grafik 5’te verilen Türkiye’nin kültür skorları arasında dikkat çeken ilk nokta, Türkiye’de belirsizlikten kaçınma skorunun 85 olmasıdır. Bu yüksek skor, hanehalkının bireylerin belirsizlik durumlarını kabullenme ve yeni durumlardan duyulan rahatsızlık duyma seviyesi olarak ifade edilebilir. Bu durumda bazı toplumlarda kişilerde belirsizlik, net olmayan durumlar ve şartlar stres ve endişeye sebep olmaktadır (Öğüt ve Kocabacak, 2017, s.153).

Türkiye’de aktörlerin hareketlerine yansıdığı ve Türk Lirası’ndan belirli dönemlerde yabancı para birimlerine kayma durumu bu bağlamda açıklanabilir. Aynı zamanda uzun dönem odaklılık noktasında dominant bir skoru olmayan Türkiye, bu noktada kısa dönemli planlar yapmaya az da olsa meyillidir ancak gelecek odaklı planlarda sabırla bekleme eğiliminde ise grafik 5’e göre daha çekimseldir.

SONUÇ VE TAVSİYELER

Dolarizasyona neden olarak gösterilen gerekçeler, aynı zamanda dolarizasyon sürecinin tersine döndürülmesi içinde birer fırsat olarak gözükmektedir. Ekonomilerde ve hayatta, her inişin bir de çıkış noktası olduğu unutulmamalı ve kriz ortamlarında panik yapılmasını engelleyecek politikaların oluşturulması gerekmektedir.

Dolarizasyona sebep olan tüm gerekçelerin altında güven eksikliğinin varlığından söz edilebilir. Bu güven ortamını sağlamak için devletler sağlam bir kurumsal yapı ortaya koymalıdır. Türkiye'nin kültür skorunun belirsizliklerden kaçınma eğilimi, piyasaların stabilizasyonunun sağlandığı zamanlarda ise ciddi bir avantajdır. Önünü görebilen aktörler yabancı para cinsi tutma eğiliminden uzaklaşıp Türk Lirası'na dönüş eğilimi göstermektedirler. Grafik 5 bu noktada yardımcı olmakta ve 2010 yılında yaşanan pozitif havanın, ekonomik ve siyasi istikrarın karşılığını piyasa mevduatlarında görmemizi sağlamaktadır.

Enflasyon da Grafik 1'de görüldüğü üzere dolarizasyon oranına etki eden faktörlerden biridir. Enflasyon beklentilerinin varlığı, kitleleri yabancı para birimlerine yönlendirmiştir. Bu noktada, ithalat oranının yüksek olduğu ülkelerde, dış ticaret haddi endeksinin de dezavantajlı konuma düşmesiyle vuku bulan yüksek enflasyon ve durgunluk, piyasa içi yerleşikleri de uzun vadede olumsuz etkileyecektir. Bu kısır süreç, gelişmekte olan ülkelerin kalkınması için engel teşkil etmektedir. Kitleler sözde döviz kuru karı üzerinden gerçekleştirdiği faydayı, ülke içi enflasyonda zaman içerisinde kaybetmesi beklenir. Devletin yerleşik olmayanlardan yerli para birimine ulaşmalarını bir çeşit denetim altına almalı ve olabilecek döviz ataklarından yerli para birimini korumaya çalışmalıdır.

Denetleme mekanizması neoliberal yaklaşıma ters bir durum olsa da, neoliberal sistemin serbest kur rejimi çerçevesinde gelişmekte olan ülkelere getirdiği fayda miktarı tartışmalıdır. Devlet piyasalarını dış dünya ile rekabet edebilir hale getirdikten sonra serbest piyasanın savunucusu olmalıdır, bu noktada gelişmekte olan ülkelerin henüz gelişimlerini tam olarak sağlayamadan serbest piyasa koşullarına adapte olmaya çalışmasıyla sonuçlanır.

KAYNAKÇA

- Yalta, Yasemin (2011), Paranın Tanımı ve İşlevleri, Ders Notları, Erişim: https://www.researchgate.net/profile/Ayşe_Yalta
- Isaac O.C. Igwe, "History of the International Economy: The Bretton Woods System and its Impact on the Economic Development of Developing Countries" *Athens Journal of Law – Cilt 4, Sayı 2*
- IMF, "World Currency Composition", <http://data.imf.org/regular.aspx?key=41175>, (Erişim Tarihi 02.04.2019)
- (İlker S.2007, S.3-8 Makroekonomik Değişkenlerin Dolarizasyon Sürecine Etkisi: Ampirik Bir Yaklaşım) (Erişim Adresi, <http://www3.tcmb.gov.tr/kutuphane/TURKCE/tezler/ilkersari.pdf>)
- Serdengeçti, S. (3 Ekim 2005). Dolarizasyon/Ters Dolarizasyon. TCMB Başkanı Konuşmaları, Eskişehir. (Erişim Tarihi 05.04.2019), www.tcmb.gov.tr/yeni/duyuru/2005/sunumeskisehir.php
- Armas, A. ve Webb, R. (2003). "Monetary Policy in a Highly Dollarized Economy: The Case of Peru". (Editör: P.C. Ugolini, A. Schaechter, M.R. Stone). Washington: International Monetary Fund.

Mevlüt Tatlıyer, Siyasileşen Finans ve Finansallaşan Siyaset Ekseninde Finansal Spekülasyonlar, (SETA Rapor, İstanbul:2018)

Adem Öğüt,Ayşe Kocabacak, ‘‘Küreselleşme Sürecinde Türk İş Kültüründe Yaşanan Dönüşümün Boyutları’’, *Türkiyat Araştırmaları Dergisi*, Sosyal Bilimler Kongresi Bildirisi (11-13 Haziran 2007)